

ТРАВМОІНФОРМОВАНИЙ ПІДХІД В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Сеньовська Надія Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка
ipp56@tnpu.edu.ua

Нестайко Ірина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка
nestajko_irena@ukr.net

Сучасні українські реалії фіксують освіту в умовах війни як частину нашого сьогодення. Навіть якщо йдеться про тилове місто/село, куди нечасто прилітають російські дрони чи спрямовуються ракети ворогів. Війна міняє життя людей у всіх аспектах – і військових, і цивільних. Неможливо сховатися чи зробити вигляд, що проблеми не існує. Тому підготовка майбутніх учителів уже сьогодні повинна передбачати травмоінформований підхід, щоб педагоги могли якісно взаємодіяти зі здобувачами освіти, їхніми батьками та своїми колегами, котрі всі, так чи інакше, зазнали негативного впливу на психіку внаслідок війни.

Травмоінформований підхід (Trauma-Informed Approach) в сучасних соціальній, психологічній та освітній сферах – це актуальні методики, які «використовуються для ефективної роботи з людьми, що пережили стресові або травматичні події» [1]. Реалізація передусім передбачає створення безпечного середовища для того, щоб мінімізувати ризики повторної травматизації осіб із «важким» досвідом, а також сприяти розвитку їхньої стійкості та формування довіри до соціальних інститутів (для педагогів – до закладу освіти). Це досягається через забезпечення підтримки, розуміння та чутливого ставлення до пережитого такими людьми й сприяння у відновленні їхнього психологічного балансу, адаптації та інтеграції в суспільство.

Безсумнівно, застосування травмоінформованого підходу в соціальній роботі, медицині чи освіті має свої відмінності. Зокрема, для педагогів важливо саме розуміти вплив травматичних подій на поведінку, сприйняття світу та здоров'я постраждалих (підвищення рівня тривожності, страху, посттравматичний стресовий розлад, порушення концентрації уваги, соціальна дезадаптація та зниженні освітньої мотивації), мати уявлення про можливі психоемоційні проблеми всіх, хто залучений до освітнього процесу і володіти базовими вміннями підтримки, але не потрібно (і навіть недоцільно за браком кваліфікації)

займатися медичним консультуванням тощо. Специфіка проблеми полягає в тому, що, з одного боку, «питання психічного здоров'я та освітньої підтримки дітей, що пережили воєнні події, набуває стратегічного значення як для системи освіти, так і для суспільства загалом», а з іншого – «більшість сучасних програм зосереджуються на медико-психологічному відновленні, тоді як педагогічний аспект, що включає формування безпечного освітнього середовища, відновлення навчальної мотивації, розвиток соціальних і комунікативних навичок опиняється поза увагою» [2, с. 2–3]. Травмоінформований підхід якраз передбачає не лише увагу до психотравм, а й забезпечення повноцінного освітнього процесу.

У контексті підготовки вчителя травмоінформований підхід передбачає засвоєння відповідних знань і формування умінь та навичок надання психоемоційної підтримки та чутливого реагування на запити відновлення балансу й соціальної адаптації як з боку оточуючих (здобувачів освіти, їхніх батьків, колег), так і свої власні. Адже «повномасштабна військова агресія проти України спричинила безпрецедентну гуманітарну та психологічну кризу», у межах якої неймовірно уразливою стала саме освітня система, «оскільки була змушена функціонувати в умовах постійної загрози, переміщення та руйнування інфраструктури» і тому «традиційна дидактична функція освіти поступилася місцем функції забезпечення безпеки, стабільності та психосоціальної підтримки» [3, с. 2446].

Таким чином, травмоінформований підхід у діяльності педагога закладу середньої освіти передбачає певний відсоток «превентивної роботи», що має бути спрямована на створення у здобувачів освіти відчуття безпеки та підтримки і передбачає, серед іншого, наявність в арсеналі фахівця чималої кількості методик зняття психоемоційної напруги. До важливих базових психолого-педагогічних умінь сьогодні входить також обережне використання травматичних тем (оскільки неможливо уникнути їх зовсім, адже ми живемо в реаліях війни, необхідно часто наголошувати що саме буде обговорюватися й з'ясовувати чи всі до цього готові), застосування для взаємодії з учнями м'яких, непрямих методів (зокрема, арт-терапії), використання за потреби спеціальних технік саморегуляції та заземлення для моменту небезпеки.

У процесі підготовки майбутніх учителів (зокрема, під час читання предметів психолого-педагогічного циклу) необхідно формувати інакше розуміння поведінки здобувачів освіти: агресія, ізоляція, гіперактивність, проблеми з концентрацією – це не провина дітей чи підлітків, не прояв їхньої «невихованості», «поганого характеру», а часто саме реакція на пережитий стрес чи травму. Безумовно, майбутні педагоги повинні бути ознайомлені зі способами первинної ідентифікації ознак травми. Так само важливо сформувати навички реагувати на них спокійно (відсутність критики, тим більше крику, покарання), емпатично

(підтримка, мінімізація ситуацій, що можуть спровокувати паніку, рефлекс «бий-біжи-завми») та без осуду (пошук причини, прийняття).

Запозичуючи досвід інших країн (США, Ізраїлю та ін.) стосовно впровадження травмоінформованого підходу, необхідно враховувати унікальність саме нашого, українського досвіду. Наші здобувачі освіти та вчителі перебувають «в умовах незавершеної травматичної події, що триває» – так званої «відкладеної травми» [3, с. 2452]. Освітня діяльність здійснюється в умовах постійної актуальної загрози (ракетні удари, обстріли). Також існує ризик вторинної травматизації освітнього середовища. Адже педагоги й самі переживають стрес чи травму, вони можуть демонструвати емоційне вигорання та зниження здатності до емпатії й психосоціальної підтримки оточуючих.

Специфікою України можна назвати й те, що значну підтримуючу роль може виконувати національно-патріотичний контекст і тому травмоінформований підхід у нашій системі освіти може і має бути поєднаний з елементами національної ідентичності та стійкості духу.

Список використаних джерел:

1. Столярик О.Ю., Семигіна Т.В. Орієнтовані на травму підходи: важливість у підготовці соціальних працівників та напрями розвитку. Педагогічна Академія: наукові записки. 2024. № 10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13895828>

2. Томченко М. Посттравматична педагогіка в умовах воєнних викликів: інноваційні методики підтримки дітей, які пережили бойові дії та вимушене переселення. Академічні візії. 2025. Випуск 47/20. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17132558>

3. Сергеєнкова, О. П. Методологічний алгоритм психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2025. 11(57), 2443-2453. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)-2443-2454](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57)-2443-2454)